

DUROVICS ALEX

tudományos segédmunkatárs
MTA-ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport
alex.durovics@gmail.com

SZÖGI LÁSZLÓ:
СТУДЕНТИ СА ДАНАШЊЕ ТЕРИТОРИЈЕ
АП ВОЈВОДИНЕ НА УНИВЕРЗИТЕТИМА И ВИСОКИМ
ШКОЛАМА КРАЉЕВИНЕ УГАРСКЕ 1736–1850 –
VAJDASÁGI DIÁKOK A MAGYAR KIRÁLYSÁG
EGYETEMEIN ÉS FŐISKOLÁIN 1736–1850

Szerkesztette Mezei Zsuzsanna
Архив Војводине, Нови Сад/Újvidék, 2020, 685 lap

A szerzőnek az MTA-ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport eredményeire építkező új kötetének a címe is beszédes, de még inkább annak tartalma, hiszen mind metodikája, mind eredményei kapcsán számos újdonságot, újszerű megközelítést tartalmaz.

Először is a szerző Magyarországon író-szerkesztőként megjelentetett felsőoktatási intézményekkel foglalkozó két, napjainkban is mind újabb kötetekkel megjelenő sorozatához képest, azoktól jobbra eltérve nem csupán egy iskola és nem is egy a külföldi egyetemjárás kapcsán kiemelkedően fontos ország vizsgálatára vállalkozik. Művének célja ugyanis az, hogy úttörőnek számító munkájában megismertesse olvasóját a Magyar Királyság egyik történeti régiója, a Vajdaság diákjainak korabeli, „hazai” iskolalátogatási szokásaival. Tehát egy „kisebb terület” oktatástörténeti szempontból átfogóbb vizsgálatára vállalkozik, de műve egyben hozzájárul a közös szerb–magyar történelmi múlt megismeréséhez is.

Másodszor éppen eme átfogó jellegű vizsgálatából fakadóan, kitűzött céljának eléréséhez igencsak sok és adatokban gazdag a kutatócsoport tagjai által több éves kutatás és feldolgozó munka nyomán elkészült adatbázisaiból választotta ki könyvének alapanyagait, amelyeket műve megírásához külön adatbázisban egyesített. Az egyes iskolák kiválasztásánál igencsak körültekintően járt el, hiszen a különböző katolikus és állami

Beérkezett: 2020. 05. 15.
Közlésre elfogadva: 2020. 08. 15.
Copyright GERUNDIUM

oktatási intézmények mellett, a korszak híres protestáns és más egyéb tanintézeteit is megvizsgálta. Ennek a kiterjedt feltáró és szelektáló munkának eredményeként a megjelent kötetben összesen 47 felsőfokú, illetve ilyen jellegű tagozattal bíró iskola Vajdaság területéről származó diákjainak adatait adja közre és elemzi azokat a legkülönfélébb szempontok szerint.

Harmadszor, de nem utolsósorban a mű részletes bemutatását megelőzően kiemelendő, hogy a szerző az adatok vizsgálatát nem korlátozza csupán egy kisebb időintervallumra, hanem amennyire azt számára a rendelkezésre álló adatok engedik, eredményeinek bemutatását, amennyire az adatok engedik, szinte az egyes intézmények kezdetétől egészen a 19. század derekáig végzi el.

A Vajdasági Levéltár és Vajdasági Levéltárosok Egyesületének kiadásában 2020-ban Újvidéken megjelent kötet az adattár közreadása mellett szerb és magyar nyelven is tartalmazza a szerző előszavát, az adattár elemző tanulmányával együtt. A kötet előzményeként, szintén a vajdasági Levéltár kiadásában 2010-ben már megjelent egy kötet a szerző tollából, amely 3863 vajdasági diák külföldi egyetemjárását vizsgálta a középkori kezdetektől 1919-ig. E jó együttműködés keretében tehát már a régió kutatóinak, mind a terület külföldi, mind hazai egyetemjárásáról pontos adatok fognak rendelkezésre állni. Nyilván hasznos lenne még az 1850–1918 közötti hazai egyetemjárás adatainak feltárása is, de a kutatócsoport ezt csak későbbi céljaként tartja számon.

A kötet olvasója a bevezetésben előbb a Vajdaság területére vonatkozó néhány soros összefoglaló után a korabeli (18–19. századi) felsőoktatási intézmények területi elhelyezkedése áttekintésével ismerkedhet meg, az adattár alapját jelentő hazai forrástípusainak rövid összegzése mellett. A rendelkezésre álló adatok elemzését e fentebb említett részeket követően a legkülönfélébb szempontok szerint végzi el a szerző. Adatainak jobb közérthetőségét pedig számos táblázat alkalmazásával szemlélteti, segíti elő.

Mindenképpen kiemelendő, hogy a szerző a vajdasági diákok szempontjából adattal bír, tehát az adattár létrehozásához felhasznált valamennyi intézményt is (ügyelve azok korszakokként változó szerepére és jogállására) táblázatos formában szemlélteti. Úgy gondolom, a kötetnek már ezen a pontján jól megmutatkozik, hogy az egyetemek, jogakadémiák, műszaki vagy mezőgazdasági tanintézetek, valamint a különböző vallási felekezetek által fenntartott legkülönfélébb felsőoktatási intézményeiben felbukkanó vajdasági diákok mennyire szerves módon vettek részt, illetve kapcsolódtak be az egykori Magyar Királyság területén hajdan folyt felsőfokú képzésekbe. A felsorolt intézmények sokasága ellenére a szerző tisztában van azzal, hogy műve nem lehet teljes, hiszen a forráshiányok ezt pl. a Pesti Egyetem esetében nem teszik lehetővé. A kutatócsoport munkája napjainkban is folyik, így pl. az egeri és a sárospataki tanintézetekből minden bizonnyal fognak még a téma szempontjából releváns adatok előkerülni.

Mindezek ellenére így is jelentősnek kell tekintenünk annak a 4602 vajdasági diáknak és az azokhoz kapcsolódó 6575 beiratkozásnak számát, akiknek megoszlását táblázatos formában a szerző korszakokra és intézményekre bontva is külön tabella

segítségével szemlélteti a létszámok címet viselő alfejezetben. Itt sem feledkezik meg az egyes intézményeket sújtó forráshiányról, rosszabb esetben az azokat ért pusztításokról megemlékezni, ahogy arról sem, hogy a diákok mobilitása okán egy személyhez akár több iskolába történt beiratkozás is köthető. Az 1770-es évek közepétől megkezdődött növekedés a század végére mind jelentősebbé vált, a Szegedi Bölcsészeti Líceum megnyitásával. Ennek magyarázatát abban látja, hogy egyrészt a Vajdaság területéhez közel fekszik, másrészt igen népszerűvé vált a térség diákjainak körében. Az alfejezet érthetőségét az egyes iskolák korszakonkénti látogatottságának táblázata mellett, a 6575 beiratkozás intézmények közötti százalékos megoszlásának két táblázatra bontott közlése teszi teljessé. Mindenképp érdekes, hogy a Szegedi Piarista Bölcsészeti Líceum 33%-os értéke mellett a Budai, Pesti egyetem (12%) és a Kalocsai Érseki Szeminárium (7%) voltak az adatbázis összesített értékei alapján a leglátogatottabb intézmények.

A könyv további táblázatain és az azokat kísérő szövegben a létszámokat követően a szerző már nem a beiratkozások, hanem a tényleges diáklétszámokat (4602 fő) veszi alapul elemzése tárgyaként. Így kerül bemutatásra a vajdasági diákok származási helyének korabeli megyék szerinti megoszlása, amelyek között első helyen abszolút többséggel (2366 diák 60%-os értékével) Bács megye szerepel. Míg az települések 20 főt meghaladó megoszlásának vizsgálatánál három nagyobb település rendelkezik jelentősebb értékekkel. Szabadka (489 fő), Zombor (358 fő) és Újvidék (342 fő) együttesen a vajdasági diákok több mint 25 százalékának volt szülőhelye.

A felekezeti tagozódás táblázatánál megmutatkozik, hogy az adattár e kategóriában igen gazdag, hiszen a szerző a diákok 91%-nak elemzését tárja az olvasó elé. Adatai pontos bemutatása nélkül kiemelendő, hogy az író nem mulasztja el már tanulmánya e részében közölni az egyes vallási felkezeteken belül a diákok becsült nemzetiségi megoszlásának meghatározását sem. A kérdés iránt érdeklődők számára sok tartalmas információt tartalmaz két további táblázat. Az egyik tartalmazza azon elnevezéseket, amelyeket az egyes forrásokban jegyeztek fel a diákok nemzetiségére vonatkozóan, míg a másik, a szerző saját kísérlete a másodlagos adatok alapján a valószínűsíthető nemzetiségi arányok meghatározására. Az egyes konferenciák, könyvbemutatók és műhelyviták kapcsán a valószínűsíthető nemzetiség meghatározása gyakori vitatémát jelent, de a szerző idők során felhalmozott tudása, tapasztalata alapján, e kategória értékeit, ha nem is pontosnak, de mindenképpen iránymutatónak kell tekintenie az olvasóknak. Hiszen adatai is remekül támasztják alá azt a tényt, amelyről manapság sokan szívesen megfélekeznek. Nevezetesen arról, hogy a térség mennyire sokszínű nemzetiségek tekintetében, és hogy ebből fakadóan a tartós nyugalmat csak ezen tény elfogadásával, tudatosításával lehet elérni. Ezt támasztja alá, hogy a szerb (36%) és magyar (28%) diákok mellett a német (16%) és horvát (14%) származásúként feltételezett diákok is jelentős részaránnyal bírnak.

A vajdasági diákok tanulmányaira vonatkozóan érdekes információkat ismerhet meg az olvasó a kötet e kérdésre vonatkozó fejeztében. A szerző ugyanis amellet, hogy

a diákok beiratkozását tudományszakok szerinti megoszlásban vizsgálja, nem mulasztja el a bölcsészet, jog és teológia tudománya szerint is külön táblázatokon rangsorolni az azok által látogatott intézmények körét.

A diákság társadalmi rétegződése kapcsán egy részletes valamint egy egyszerűbb öszszegző táblázattal találkozhat az olvasó, mely az adattár vonatkozó értékeinek könnyebb áttekintését szolgálják. Azok számára, akik foglalkoztak hasonló adatbázisok készítésével nem lesz meglepő, – ahogy azt az író is megjegyzi – hogy a különféle anyakönyvek és más levéltári források csak igen kevés információval bírnak a kérdésben és ott is, ahol erre vonatkozóan rendelkeznek bejegyzéssel a társadalmi rang igen gyakran a szülők foglalkozásával versengve kerültek bejegyzésre. Ez utóbbi gyakorlat sajnos tovább csökkenti egyúttal a társadalmi rétegződésre másrészt a szülők foglalkozására vonatkozó, amúgy sem gyakran feljegyzett információk körét. Ennek tudható be, hogy az előbbi érték mindössze 1723 diák esetén van meg, s noha ezek a polgárság (46%) és köznemesség (39%) magas részvételét mutatják igencsak óvatosan kezelendők.

Az apák, gyámok foglalkozását öszszegi a kötet utolsó táblázata. A szerző érdeme, hogy bár csak a diákok 44%-a esetében rendelkezik adatokkal, a kapott eredmények vizsgálatánál nem feledkezik meg utalni azok társadalmi rétegződést árnyaló szerepére. Az író e mellett gondot fordít az egyes foglalkozások elemzésénél kapott értékek öszszehasonlítására a jogakadémiák azonos kategóriáival, továbbá az országos trendekkel a kérdésben. A diákok nemzetiségi háttérének vizsgálata e kérdésben – különösen a kereskedők kapcsán – igencsak jól megfelel a vonatkozó szakirodalom és más hasonló adatbázisok eredményeinek, mintegy alátámasztva egymás állításait. A Vajdaság specialitása, hogy a kereskedő családokból származó diákok részaránya 20%, miközben ez az adat a királyi jogakadémiákon 3-7% között mozog. A megyei és városi hivatalnoki famíliákból származóké a második helyen 18%, ami nagyjából megfelel az országos átlagnak. Az egyházi személyek gyermekei, a harmadik helyen 17%-ot tesznek ki. Ez a magas szám azt mutatja, hogy a későbbi vajdasági szerb értelmiség elsősorban a papi családok gyermekei közül került ki.

A hallgatói mobilitás külföldet érintő kérdésében a szerző – a korábban a témában megjelent munkája nyomán – nem bocsátkozik adatok elemzésébe, de felhívja a figyelmet arra, hogy a két munka együttes alkalmazásával a kérdés iránt érdeklődők értékes információk birtokába juthatnak. A hazai iskolalátogatás kapcsán pedig megelégszik felhívni a figyelmet arra a korabeli szokásra, hogy a diákok körében mennyire gyakori volt az országon belül is több intézmény felkeresése.

A kötet adattár részéről csak röviden kell írunk. A korábbi kiadványoknak megfelelően az adatok közlését megelőzően a szerző átfogó módon igazítja el könyvének olvasóját az adattár olvasásához szükséges információk értelmezéséhez. E célt segíti többek között *A források közlésének módja*, *Az adattár szerkezeti felépítése*, *Az adattári rövidítések jegyzéke* és végül *A forrás rovatban használatos rövidítések jegyzéke* címen szereplő részek. Maga az adattár a diákokhoz tartozó 6575 beiratkozás minden lényeges, egységes

szempontok szerint uniformizált adatát intézmények szerinti bontásban elkülönítve tartalmazza, segítve az egyes iskolák iránt érdeklődő olvasók eligazodását. Az adatárat névmutató, és külön szerb, valamint külön magyar nyelvű helymutató egészíti ki.

A hiánypótló munka egészen bizonyosan hasznára fog válni a térség diáksága iránt érdeklődő helytörténészek számára, de használata segédkönyvként a művelődéstörténet, oktatástörténet, a társadalomtörténet, és a családtörténet kutatói számára is nélkülözhetetlen lehet.